

ورنیشین

زندگی و آثار حسن خوشدل
نوازنده. ترانه‌سرا. آهنگ‌ساز و خواننده‌ی گیلانی

به دانش
امین حق‌رہ

سرشناسنامه: حق‌ره، امین ۱۳۵۷ -
 عنوان و پدیدآور: ورنشین: زندگی و آثار حسن خوشدل نوازنده،
 ترانه‌سرا و آهنگساز و خواننده گیلانی / امین حق‌ره.
 مشخصات نشر: رشت، فرهنگ‌ایلیا، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۱۸۶ ص. مصور.
 شابک: ۱ - ۴۷۳ - ۱۹۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸
 یادداشت: واژه‌نامه.
 موضوع: خوشدل، حسن ۱۳۱۴ - - - مصاحبه‌ها
 موضوع: موسیقیدانان ایرانی - - - سرگذشت‌نامه
 موضوع: موسیقی ایرانی - - - پارتیسیون
 رده‌بندی کنگره: ۷۱۳۹۵ خ ۷ / ۹ / ۴۱۰ ML
 رده‌بندی دیویی: ۷۸۹ / ۰۹۲
 شماره کتاب‌خانه ملی: ۴۲۱۵۸۳۱

• ورنشین: زندگی و آثار حسن خوشدل، نوازنده، ترانه‌سرا، آهنگساز و خواننده گیلانی
 • به‌کوشش: امین حق‌ره

• چاپ نخست: ۱۳۹۵ • شمارگان: هزار نسخه • شماره ثبت: ۵۸۳۳۲۱

• حروفچینی و آماده‌سازی: کارگاه نشر فرهنگ‌ایلیا

• همه‌ی حقوق این کتاب محفوظ است.

• شابک: ۱ - ۴۷۳ - ۱۹۰ - ۹۶۴ - ۹۷۸

• نشر فرهنگ‌ایلیا؛ رشت، خ ازادگان، جنب دبیرستان بهشتی، خ صفایی، خ حاتم، شماره ۴۹

• تلفن: ۳۳۳۴۴۷۳۳ ۳۳۳۴۴۷۳۲ ۰۱۳ • دورنگار: ۳۳۳۲۱۸۲۸ - ۰۱۳

www.farhangeilia.ir

Email: nashreilia@yahoo.com

فهرست

۷	مقدمه
۱۳	مصاحبه
۶۶	نوشت‌ها
۷۱	ترانها
	بهار و شو / ۷۳
	نگار / ۷۸
	عبیر / ۸۲
	حسن رنگم / ۸۶
	پشمک / ۹۰
	پاچ تقی / ۹۵
	کوبور لجن خوس / ۱۰۷
	بوزای نیمیر باهار آیه / ۱۰۱
	ور نیشین / ۱۰۷
	گورز علی / ۱۰۹
	زندگیم بو آمی زمان بو... / ۱۱۴
	می دیل تره تینگ... / ۱۱۵
	گول گول مار... / ۱۱۹
	توکه توکه پال... / ۱۲۲
	بادبان / ۱۲۴
	ملوان / ۱۲۷
	چشات منو می کشه / ۱۳۰
	بارون / ۱۳۱
	آخرین بهار... / ۱۳۳
	اوج دنه سنگی آلدیم... / ۱۳۴

وقتی که لک‌لک‌ها پرواز می‌کنند / ۱۳۶

بتاز بتازه! / ۱۳۸

مُل / ۱۴۰

بوشو از یاد / ۱۴۴

۱۴۸

۱۵۱

۱۶۱

واژه‌نامه

آلبوم عکس

نُت‌ها

www.ketab.ir

مقدمه

ترانه‌های گیلکی یا تولیدات موسیقایی در گیلان زه‌مین (و هر جای دیگر از این سرزمین) از گذشته تا به امروز، از حیث موضوع و نشان خلقتشان، عمدتاً در چند دسته محدودند. ترانه‌های مذهبی - آئینی، ترانه‌های کار، ترانه‌های معطوف به محیط (که ملهم از طبیعت‌اند) ترانه‌های اجتماعی - سیاسی (که عمدتاً معترضند) و عاشقانه‌ها. تاریخ ترانه در گیلان اما گواه است که گرایش ران: سازان و ترانه‌سرایان گیلک در خلق آثار، عمدتاً به سمت ترانه‌های کار، ترانه‌های معطوف به طبیعت و بیشتر عاشقانه‌هاست. در این میان اما آن‌چه که بسیار مهجور است و در آهنگ‌ها و آوازهای مردمان گیلان کم شنیده می‌شود، دغدغه‌های عمومی قوم گیلک است و هم نمود تحولات اجتماعی - سیاسی در ساختمان آثار پدید آمده در حوزه موسیقی، که البته واکاوی علل این رویکرد ریشه‌دار فرهنگی - اجتماعی، مجالی دیگر می‌طلبد.

اما در این میان، ترانه‌های حسن خوشدل هرگز بر مبنای این الگوی رایج پدید نیامده‌اند و همین مؤلفه هم او و آثار کم‌شمارش را از بسیاری دیگر متمایز کرده‌است.

ترانه در آثار خوشدل، بسیار وامدار شعر است و هدف از خلق آن هم نه اثبات و اشاعه‌ی ملودی که بیشتر انتقال پیام خالق اثر است به مخاطب، مخاطبی که چون سرگردان است و در گیر و دار روزانه‌ی سختی کار و غم یار! حالا انگار مغفل مانده از حقی تاریخی که زاد و بوم و دیار برگردنش دارند! و خوشدل، البته که با تپش همواره در پی استیفای همین حق به محاق رفته برآمده‌است. ترانه‌ای حسن خوشدل هر چند که از بطن فرهنگ گیلان می‌جوشد اما کمتر مایه‌های موسیقی ایرانی دارند. نه آن‌که در ردیف و دستگاه نگنجند. بلکه زبان روایی عمده‌ی ترانه‌های حسن ساخته است جهانی ست. یک جور موسیقی سینوسی وحشی بی‌پرده و معترض رها در آهنگ و متکی به ضرب، که با بهره‌گیری از زیبایی‌های ذاتی کلام بومی و اصالت، با وسواس در انتخاب محتوا، شنونده را مجبور به همراهی می‌کند.

این جنس موسیقی و این سبک ترانه‌خانی بسیار شبیه است به جنسی از موسیقی مردمی که در دنیای آن‌سوی مرزها با نام «بلوز» می‌شناسندش. بلوز با آن‌که نوع امروزی‌اش اول بار از زبان بردگان سمارکارگر در مزارع پنبه‌ی ایالات متحده شنیده شد، اما در اصل موسیقی بومی غرب آفریقا است. یک جنس از موسیقی معترض مبتنی بر ریتم و آوازهای دسته‌جمعی در آئین‌ها، رنج‌کار، فقر، بی‌عدالتی و عشق و هرچه که از فرهنگ رایج در طبقات پایین‌دستی اجتماع برمی‌آید، با زبانی عمدتاً متقدانه و لحنی تلخ و گستاخانه روایت می‌کند. و این طبقه‌ی فرودستی، همان اتمسفری ست که حسن خوشدل کیلومترها دورتر در آن زیست کرده و بالیده است.

فصل مشترک ترانه‌های خوشدل و آهنگ‌های سبک بلوز، جلب همراهی و

هم نفسی جمعی است که خود مسبب انگیزه است و شور و امید و هم میل به تحول خواهی. و چون اینجا، شعر، غالب است بر آهنگ، و محتوا پررنگ تر از فرم، و هر دو شان وابسته اند به بداهه سازی و بداهه سرایی، ترانه ها همه فهم و همه گیرند. از دیگر مؤلفه های مشترک آثار خوشدل با نمونه ترانه های اصیل سبک بلوز، قابلیت اجرا، بی واسطه ی ساز است. بسیاری از ترانه های به یادماندنی حسن خوشدل نه به دلیل ضبط در استودیو و تکثیر بر صفحه ی گرام و کاست و سی دی، که به دلیل اجراهای خصوصی در میان گروه هایی از مردمان عادی، هم چنین صیادان دریا و جمع خوانی با آنها، بی حضور ساز و تنها با ضرب کف زدنها، پاکو، هاشان در اذهان عامه ثبت و ضبط و تکثیر شده اند. این اجراها می توانند به هر بهانه ای محقق شوند (در خلال آئین های ویژه ی کار، جشن های بومی، آباد زهی، ملی، عروسی ها و...)

آن طور که اشاره شد، خوشدل در تنظیم و اجرای ترانه هایش همچون مدل برون مرزی اش، الزامی به هارمونی ندارد. ترانه و سازبندی شان ندارد. برای اجرای ترانه هایی در این سبک و سیاق تنها حد در یک ساز ملودیک (پیانو، آکاردئون و گارمان که نواختن شان تخصص اش است) و یا حتی یک ساز کوبه ای برای جلب همراهی مخاطب کفایت می کند.

آنهایی که قصد اجرا یا بازخوانی ترانه های خوشدل را کردند اذعان داشته اند که معمولاً خواندن این ترانه ها، چون جزء جزء جملات، زنجیره ای نیستند به ریتم و آهنگ، دشوار است. بیشتر شعرهای حسن خوشدل به بحر طویلا شباهت دارند و گاه هجایی اند و اجرایی پرشور و حماسی را می طلبند و هم، نفسی گرم و جوان، تا شنونده را مسح مفاهیم نهفته در ترانه کنند. که خوانندگان بلوز هم این گونه اند. البته شنیدن این گونه ترانه ها برای آنهایی که از جغرافیای زیستی خوشدل دورند، تا حدود زیادی اهلیت می خواهد و هم، فهم حداقلی از فضایی که ترانه در آن بالیده و عرضه شده است، چرا که سخت به فرهنگ و اصطلاحات عامه وابسته است.

اما بهانه‌ی تدوین و نشر کتاب زندگی و آثار حسن خوشدل چه بود؟

رابطه‌ی صمیمانه و مستمر من با حسن خوشدل، از روز خاکسپاری احمد عاشورپور (پدر معنوی ترانه‌ی گیلکی) آغاز شد. پیش‌تر اما روزی نبود که آهنگ‌هایش را گوش بگیرم و غبطه نخورم و حالی به حالی نشوم از زبان ساده و تلخ، درد عمیق نهفته در بندبند ترانه‌هایش. ترانه‌هایی که حالا دیگر خودشان یک فرهنگند و هنوز هم همتای‌شان را خیلی کم می‌شود در وادی موسیقی گیلان شنید. همان‌طور که در این مختصر گفتگویی که رد و بدل شد، ایده‌ی سامان دادن مجموعه‌ای از این آثار، است زندگی و آثار شنیده و ناشنیده‌اش سبب شد. پس بهانه که جور شد، قرار بود برای این گفتگو گذاشتیم و بعدتر قرارهای مان ادامه‌دار شد.

حسن خوشدل، با آنکه از چند سال پیشتر (اواسط دهه‌ی هفتاد) به دلیل ابتلا به بیماری سرطان حنجره، حرف‌هایش سخت شد و خواندن ناممکن، بسیار همراه بود و صبور. مرور خاطرات، خاطرات روزهای سخت کودکی و هم، همه‌ی سال‌های نوازندگی و خوانندگی، انگیزه شد برای بازگشت دوباره از پس سال‌ها نخواندن و ننواختن ساز. برخاستن دوباره و آواز آکاردئون حسن خوشدل در سال‌های کهولت من از دل بلندگوها، بازسازی و بازخوانی ترانه‌هایش را طلب می‌کرد که اسباب آن‌هم با حضور دوستان جوان‌تر و علاقه‌مند به هنر و فرهنگ گیلان زمین میسر شد.

آن‌گونه که ذکرش رفت، این مجموعه که پیش‌روست، محصول گفتگوی مفصل من است در قرارهای مکرر، با حسن خوشدل درباره‌ی دوران کودکی و بالندگی، فضای فرهنگی و اجتماعی آن‌روزهای زادگاه مشترکمان انزلی، فعالیت‌هایش در عرصه‌ی زندگی و نوازندگی و چگونگی خلق ترانه‌هایی که بسیار مقبول مردم شده‌اند. بخش دیگر این کتاب اما به متن ترانه‌های گیلکی و فارسی حسن خوشدل اختصاص یافته‌است. متن هر ترانه اگر که با گویش محلی

سروده شده همراه با ترجمه‌ی فارسی آمده و هر کدام که ملودی‌اش در اختیارمان بوده، به همت هنرمند عزیز، سینا رحیمی فطرتی، ساده، تنظیم و نت‌نویسی شده است. در پایان، آوردنش ضروری‌ست که تعداد زیادی از این ترانه‌ها هیچ‌وقت جایی ثبت و ضبط نشده‌اند و مرجع گردآوری و تدوین‌شان فقط نقل سینه به سینه است و بعدتر تأیید گرفتن از خودِ حسن خوشدل*.

حال، تا چه در نظر افتد

امین حق‌رہ

بندر انزلی / زمستان ۱۳۹۳

پانوش:*

*حسن خوشدل، پس از یک دوره مبارزه‌ی سخت با بیماری، در سحرگاهِ بیست و هفتم اردیبهشت ۱۳۹۵، در سن ۸۱ ساله گی در انزلی درگذشت. او در سال پایانی عمر، علی‌رغم ضعف شدید جسمانی، با شوق بسیار و انگیزه‌ای بیشتر از پیش، برای زادوبوم‌اش آهنگ می‌ساخت و ترانه می‌نوشت. بسیار پیگیر ثبت و ضبط آثارش بود و همین هم انگیزه‌ی نگارنده برای به سامان شدن کتاب و انتشارش شد. تقدیر اما این گونه بود که نم‌اند و نبیند...